

Hoezo kunstcrisis?

2004, Adrie Krijgsman

Hier de volledige versie van een reactie op 'Kunst moet niet meer' Barbara van Erp, Vrij Nederland 20 december 2003. Een gedeelte is geplaatst in de VN van 17 januari 2004, pag. 4.

Kunst in Crisis. Het mag wat obligaat klinken, maar 'natuurlijk' is kunst in crisis, kunst is altijd in crisis. En dan niet zozeer omdat er geen goede kunst meer gemaakt zou worden. Want 'goede' kunst wordt er, misschien mondjesmaat, maar ook dat is door de eeuwen heen al zo geweest, nog steeds gemaakt. Nee, een van de belangrijkste redenen waarom de kunst in crisis is, is omdat kunst een onlosmakelijk onderdeel van het sociale verkeer, van de samenleving is. En zoals dagelijks op alle mogelijke manieren, via alle beschikbare media de crises in de samenleving over diezelfde samenleving worden uitgestort, gaan we er klaarblijkelijk ook allemaal van uit dat er daadwerkelijk een crisis is.

Maar in de meeste gevallen is het een make-believe crisis die in een wat blasé-achtige samenleving op de een of andere manier wel aanslaat. Waar de verzorgingsstaat zo zoetjesaan naar het verdwijnpunt lijkt te gaan zit het verzorgen ons in het collectieve karakter, in de maatschappelijke genen. Er moet 'gezorgd' worden en dan kun je emotief een huisdier vertroetelen, of, rationeler, problemen gaan oplossen. Voor het eerste heb je een huisdier nodig, voor het tweede een probleem. En wat is er in zo'n geval mooier dan een crisis? Het oplossen daarvan is toch de droom van elke ambitieuze politicus?

Een permanente crisis dus, als een soort werkgelegenheidsproject. Lekker zeiken! En hoe goed het in de samenleving ook gaat, er is altijd wel een oliecrisis, veiligheidscrisis, economische crisis, vervoerscrisis, vertrouwenscrisis, regeringscrisis, crisis in dit en crisis in dat en dus ook een crisis in de kunst.

Bij een definitie van het woord crisis, letterlijk genomen, zouden we uit moeten gaan van een beperkte duur – een 'periode' van crisis. Bij een permanente crisis kunnen we de facto niet meer van een crisis spreken.

Dan is het eenvoudig de status quo, gewoon de huidige staat van de samenleving.

In een samenleving in crisis, zoals de onze – gemakshalve beperkt tot Europa en de VS en conform het tribale denken binnen de 'worldwide community' – is het nog heel goed mogelijk dat een groot deel van de bevolking, naar hun individuele beleving gevraagd, zich heel tevreden, gelukkig en onafhankelijk voelt en het volste vertrouwen in de toekomst heeft. Ook het normale leven gaat meestal gewoon door. Dus van wie is die crisis eigenlijk?

Als er in Kunst in Crisis - Rutger Wolfson, wordt gesteld dat kunst de weg kwijt is, hoeft dat allerm minst een neerslachtig crisisgevoel op te roepen. Misschien is dat 'kwijt zijn van de weg' nu juist het positieve binnen alle treurnis in de kunst en de kommer en kwel van curatoren. Want wat moeten we ons voorstellen bij kunst die wel op koers is, bij kunst die van a naar b gaat, bij doelgerichte kunst? Kunst, en zeker hedendaagse, vrije, experimentele kunst is toch per definitie een zoektocht, een telkens opnieuw zoeken naar en een afwegen van vorm en inhoud, een permanent schaven aan compositie? Daarentegen is kunst die de weg weet veeleer een ambacht, toegepaste kunst, kunst met een vooraf bepaald product als doel. Je stelt bij wijze van spreken je gps (global positioning system) in, zet hem op de automaat en je komt er wel. Goddank is kunst de weg kwijt! Dus van wie is die crisis eigenlijk?

Natuurlijk is er in de kunst wel degelijk iets aan de hand en zijn sommige aspecten in het artikel Kunst moet niet meer (VN 20 dec. '03) ook zeker voor velen in de kunstwereld herkenbaar. Maar om daarbij van een crisis te spreken geeft het meteen zo'n rampzalig accent. Laten we het voorlopig bij problemen houden, dat maakt het wat lichter, misschien wat makkelijker oplosbaar en biedt daarmee, voordat nu elke kunstenaar zijn gereedschap aan de wilgen hangt, nog een beetje hoop voor de toekomst. Eén van de problemen is zonder meer het vermaledijde fenomeen 'publieksbereik'. Door subsidiënten vaak gesteld als één van de belangrijkste voorwaarden voor ondersteuning van projecten, manifestaties e.d. Inhoudelijke kwaliteit (want daarover kunnen of willen 'we' niet oordelen) is van minder belang dan een groot publiek, de daaraan gelieerde afzetmarkt of het ondernemerschap. Een instituut als Kunstenaar en Co, dat moet adviseren of een kunstenaar al dan niet WIK-fähig is, laat zich meer leiden door het aantal hits bij Google en het aantal presentaties, om nog maar niet te spreken over het minimaal met de verkoop van eigen werk behaalde inkomen, dan door de inhoudelijke kwaliteit van het werk.

Iets dergelijks speelt natuurlijk ook bij het onbehagen van de curatoren. Ook die voelen vaak de hete adem in de nek van de subsidieverstrekkers die op publieksbereik hameren en zijn genoodzaakt dagelijks vele klassen

CKV-leerlingen binnen te halen om de bezoekersaantallen op te krikken. Op zichzelf is er niets mis mee om geïnteresseerde jongeren binnen te halen, maar als je ongeïnteresseerde jongeren binnenhaalt, en binnen wilt blijven halen, ontstaat er soms een zogenaamde educatieve afdeling (eenvoudig en leerzaam) of een pretpark-setting, het Come and play op het spandoek van de Tate Modern. Resultaat is vaak wel dat de kleine groep echt geïnteresseerden niet op deze leukigheid afkomt, het museumbezoek drastisch beperkt of hooguit nog elke vier jaar naar de Documenta in Kassel gaat in de hoop daar nog hedendaagse kwaliteitskunst te vinden.

Verheugend is het dan ook om in het beleidsplan 2005-2008 van de Mondriaan Stichting te lezen: 'De interpretatie van kwantitatieve gegevens in de cultuur is ontoereikend: het gaat bij de beleving van kunst om effecten die niet altijd kwantitatief kunnen worden uitgedrukt. In essentie gaat het om de individuele ervaring van een bezoeker; daarover geven bijvoorbeeld bezoekcijfers geen informatie.'

De crisis in de kunst is geen crisis in de kunst. Het is een crisis van curators die zich met Disneyworld-allures richten op het grote publiek, al dan niet om sponsors en subsidiegevers te behagen. Het is een crisis van de kunstopleidingen die zoveel mogelijk studenten willen binnenhalen en afleveren, eveneens om hun subsidiegevers te behagen. Daarmee is er een crisis in de kunst ontstaan die te maken heeft met marktwerking, in een sector die zich moeilijk met marktwerking laat verenigen. En een feit is nu eenmaal dat als je een pretpark beheert je om de paar jaar nieuwe attracties moet hebben, anders kun je het schudden. Dus moeten er met enige regelmaat nieuwe genieën worden gelanceerd en zo snel mogelijk worden uitgemolken. En dan kom je terecht waar ze in de popmuzieksector al jaren in zitten, bij Idols!

Maar los daarvan wordt er nog steeds fantastische muziek gemaakt, alleen moet je even buiten de hekken van het pretpark gaan zoeken. In het alternatieve circuit. En datzelfde geldt voor de kunst. Bij menig kunstenaarsinitiatief is regelmatig werk te zien van gedreven kunstenaars, die vol ambitie nog heel diepzinnig werk maken. Het publieksbereik is daar klein en de financiën vrijwel altijd een probleem. Er wordt niet gewerkt 'om den brode', maar met commitment en vanuit een ongebroken pioniersgeest. Dus van wie is die crisis eigenlijk?

Er wordt teveel gezeurd over kunst. En als Vande Veire in 'het zielige zwijgen der kunstenaars' de kunstenaars aanrekenen dit uit berekening te doen omdat kritiek fnuikend voor hun carrière zou kunnen zijn, klinkt dit nogal stellig en respectloos. Het zou ook kunnen zijn dat die kunstenaars gewoon geen zin hebben in telkens weer dat gezeur. Discussies en debatten zijn wenselijk en zelfs noodzakelijk, maar die zouden in de eerste plaats over inhoudelijke kwaliteiten moeten gaan in plaats van te verzanden in gezeur waarbij de ene keer de kunstenaar, dan weer de curator de zwarte piet krijgt toegespeeld. Laten we het oer-Hollandse gedoe in een mondiale samenleving maar eens even achter ons laten, daarnaast de kunstambtenaren hun stukjes voor de prullenbak laten schrijven en een groot deel van de schrijvende pers lekker laten kunstkritieken over een nieuw ontdekt werkje van Van Gogh. Dan is er wellicht weer ruimte voor kunst zonder concessies. Ook al komt er maar een handvol geïnteresseerde bezoekers op af.